

Reserapport till Svenska ICOM

COMCOL Annual Conference Kapstaden November 2012

Eva Hult Statens Maritima Museer

Jag hade förmånen att få delta i en COMCOL-konferens i Sydafrika. COMCOL är den ICOM-kommitté som vill fördjupa diskussioner och kunskaper om praktik, teori och etik rörande insamling och samlingars utveckling.

Söndagen den 4 november landade jag (från Statens maritima museer), Eva Fägerborg (före detta Nordiska Museet) och Christine Fredriksen (från Bohusläns museum), i Kapstaden. Det var lugnt och det var vackert och motsade vår stereotyp om "Afrika". Det var riktigt kallt! Efter att ha installerat oss i vårt trevliga och billiga hotellrum på lilla Tudor Hotel vid Greenmarket square, spatserade vi ut och tog en busstur. Vi fick se mycket av den fina staden – och var alldeles stelfrusna när vi klev av!

Måndag morgon gjorde Christine, jag och Comcolmedlemmen Minna Saraantoola Weiss, en linbanetur upp till Taffelberget där vi tillbringade många timmar. Nu hade vi tur för det var vindstilla och soligt. En riktig upplevelse var det. Det känns nästan som att vara uppe på högfjället när man vandrar runt på Taffelberget. På eftermiddagen hade vi styrelsemöte i COMCOL.

Hela tisdagen ägnades åt ett fantastiskt besök på det berömda District Six Museum. Vi är många svenska museipersoner som hört talas om deras arbete. Och äntligen var jag där. Museet har spelat en stor roll för de människor som tvångsflyttades därifrån när området deklarerades som en "White group area" 1966. Mellan 1966 och 1980 revs bostäder, kyrkor, skolor, hotell, biografier, ja allt som fanns där, och 66 000 människor tvångsflyttades till kåkstäder längre ut från Kapstaden. Det hela blev infekterat och politiskt brännbart så man kunde aldrig bygga de bostäder för vita som man hade tänkt sig och fortfarande är området till stor del obebyggt. Det pågår dock en viss återflyttning efter alla dessa år, i nya hus som uppges är billiga för de som vill flytta tillbaka. Museet har på ett framgångsrikt vis dokumenterat livet så som det en gång levdes i District six. Genom insamling av fotografier och föremål samt intervjuer av människor. Det var inte bara svarta människor som bodde där, utan också vita, färgade, judar, muslimer, och andra etiketter man kan kategorisera folk med. Det var denna blandning av människor som apartheidregimen inte tålde.

På kvällen fick vi uppleva en magisk afton i stadens slott under en påkostad reception för konferensens deltagare med mat och musik.

Onsdag till fredag tillbringade vi i ett kallt konferensrum i huvudbyggnaden till Iziko Museum. Ute var det sol och varmt. Museet ligger i en underbar trädgård som heter Company Gardens, kallad så av Holländska Ostindiska Kompaniet som använde trädgården för grönsaksodling. Grönsakerna var avsedda för bunkring till deras skepp innan färden över Indiska oceanen.

Nu tänker jag nämna vissa saker som jag fastnade för under konferensen:

Konferensens namn var "Museums and the Idea of Historical Progress". Hur sociala, ekonomiska och politiska ideologier märks i museer och i deras samlingar.

Professor Anitra Nettleton från South Africa Art Museum berättade om hur konst av svarta konstnärer exkluderades i konstmuseerna under apartheidtiden. Den förpassades till de etnografiska museerna, och där är den delvis fortfarande. Hon menade också att kvinnors arbeten oftare dyker upp på etnografiska museer medan mäns arbeten oftare anses vara konst.

Professor Shawid Wawda från University of Witswatersand S A , pratade om att efter apartheids avskaffande 1994 har det varit officiell politik att låta etniska grupper som förr negligerats bli synliga.

Till den negativa sidan av detta hör att olika grupper argumenterar för sig och inte för hela samhället. Han hoppas på mera kritiskt betraktande av den egna kulturen. Så det inte blir apartheid i nya former.

Alexandra Janus och Dorota Kawecka, etnologistudenter från Polen, pratade om det judiska arvet i Polen. I städer som Warszawa och Krakow finns en judisk renässans, och detta i städer utan judar...Det finns en stereotyp judiskhet som odlas i diverse nya museer som Schindlers Factory museum, och i det judiska museet i Auschwitz, som enligt föreläsarna missar att visa kontexten med polskt liv i övrigt. Just nu håller man på och bygger ett museum över Warszawas getto och de har farhågor rörande presentationen där.

Tanja Rozenberger Segal och Tone Kregar från Museum of Rescent history Gelje Slovenien, kommer från ett museum som 1963-1983 var ett partisanmuseum och som 1991 blev ett museum över rescent history. Man satsar mycket på barn. Samlingarna består mest av vapen och heroiserande föremål. De vet inte riktigt vad de ska göra med dessa samlingar. En idé de har nu är att folk som var med under partisantiden, samt intellektuella av olika slag, ska diskutera föremålen i utställningar. Olika röster.

Susan Blendulf från SA National War Museum, har också problem med sitt ämne och sina föremål. Krig – fred. En deltagare från Amsterdams stadsmuseum frågade efter deras "audience". Hon svarade "äldre män, före detta militärer". Han "det är ingen audience, ni måste först skaffa er en sådan för att ha ett existensberättigande".

Dr Dennis Hermann University of Oldenburg, Tyskland, höll ett intressant föredrag om Heimatmuseer, kallat "Global challenges for regional utopias". Hermann arbetar med ett projekt där han mycket konkret undersöker de Heimatmuseer som finns i Tyskland, som troligen kan jämföras med våra hembygdsmuseer. Hans projekt analyserar utställningar, föremål och arkiv där. Problemet är att museerna nästan helt mist sin "audience". Ingen ny insamling sker så samlingarna är döda, inga nya utställningar görs och inga pengar finns. De ideella krafterna som skött om museerna börjar bli alltför gamla. Vad göra?

Så kom ett annorlunda och uppskattat föredrag av två svenska fotografer. Merja Diaz från Stockholms länsmuseum och Elisabeth Bogh från Malmö museer. De pratade om att det behövs nya metoder för att samla in digitala fotografier. Ännu har just inte många samlats in på våra museer. Men i framtiden kan vi inte samla in dem retroaktivt så som vi är vana att göra. Insamling måste ske när fotona tas och i dialog med människor. Och hela tiden med åtanke "Vems historia samlas in"?

Peter Krankenhagen från Universität Hildesheim i Tyskland, pratade om museet som ett ställe där man vandrar runt. I de moderna museerna för den globaliserade trendsettern reser man runt, vandrar, tittar så man egentligen alltid gjort. I District Six museum handlar det mycket om "space" med deras karta på golvet där District Six så som det en gång var visas. Han betonade verkligen att museets "arkiv i källaren" är mycket betydelsefullt eftersom det visualiserar hur museet arbetar. Arkivet inviterar besökaren till "the making of a museum". Detta är bra för att därmed blir inte museet bara en del av en eventkultur.

Balthi du Plessis, Balthi du Plessis & Associates S A hade som sin rubrik "Expectations , disillusion and hope". Han berättade att efter apartheid skedde en hårdhänt omorganisation av Sydafrikas museer som inte var lyckad. Svarta kunde få tjänster som de inte klarade av för de var inte utbildade för dem. I dag finns en ny maktelit och det förekommer dåliga beslut, dåligt omdöme och korruption. Mindre museer ute i landet missköts och har "ingen audience" (påminner alltså om de tyska Heimatmuseerna). Detta föredrag gav upphov till kraftiga reaktioner från sydafrikanska kollegor. Både svarta och vita reagerade negativt. "Tala inte illa om våra döda hjältar och hjältinnor!". "På 1990-talet fanns visst svarta museologer. Jag kan ge dig namnen". "Jag känner mig mycket obekvämt med din historieberövning". "Jag börjar snart gråta för jag är så besviken".

Wayne Alexander som är chef för undervisningen på Iziko, pratade om att fortfarande så kommer skolor med vita elever oftare än vad andra gör. 90 % av de som kommer undervisas på engelska. Därefter kommer afrikaans och xhosa. Det tar inte betalt men att ta sig till museet kostar. Museet har också en egen liten buss som åker ut till skolor.

Därefter blev det en del diskussion om stereotyper, och det är en diskussion som jag är mycket intresserad av. Någon menade att "utopier" är för stora ord, "nya perspektiv" känns bättre. Det håller jag med om. En sydafrikan menade att trots alla bra intentioner så var det museum vi satt i fortfarande fullt av stereotyper i den antropologiska utställning som handlar om Sydafrika. Det hade jag själv tänkt på när jag vandrade runt. Där fanns hyddor med svarta nakna människor som malde mjöl etc. Och som hon sa, utställningen är väldigt mörk, stereotypen "mörka Afrika"! Intressant svar från Wayne Alexander: "Vi är fångna i fällan av etnicitet och turism. Tar vi bort stereotyperna förlorar vi vår historia och vår makt. Samlingarna är också uppbyggda på så vis".

Dr Arjen Kok från typ holländska Kulturrådet eller Riksantikvarieämbetet kanhända, talade också om turism. Allt bevarande handlar om identitet. Stadsmarknadsförare samarbetar inte tillräckligt med historiker/museer om symboler. Turism handlar om nationell identitet. Och där är allt till salu. Shopen i nya Riksmuseum i Amsterdam tar upp lika mycket yta som utställningarna (!?). Någon annan sa: "Acceptera att shopen är full av stereotyper men arbeta bort dem i själva museet". Museerna i Holland har mist politikernas support och likaså allmänhetens. Enorma nedskärningar har skett och andra väntar och det protesteras knappast alls. Någon från S A: "Nationell identitet i Europa är ju en backlash! Eftersom den utesluter invandrare. Utesluter problematisering".

Danielle Kuijten från Scheepvaartmuseum Amsterdam talade om svårigheten att dekonstruera gamla narrativ på museer.

Christine Fredriksen från Bohusläns museum berättade om ett stort projekt de haft där om hur synen på barn, barndom och utbildning förändrats i Sverige under 1900-talet. Någon från S A menade att barndom är ett västerländskt påfund. Christine fick ändå flera intresserade från olika länder villiga att vara kontakter för att utveckla projektet.

Laura Gibson S A tog upp den digitala världen. I Sydafrika hoppar man liksom över datorstadiet och köper istället en webbaserad mobil, som hon kallade det för. Förvånansvärt många har en sådan.

Isla Haddow-Flood från WikiAfrica berättade att 26 % av Afrikas museer har artiklar på Wikipedia.

Vår avslutande diskussion handlade om COMCOLS funktion och hur COMCOL kan gå vidare efter de två internationella konferenserna, 2011 i Berlin och 2012 i Kapstaden. Kommittéens ändamål formuleras i 10 punkter, de viktigaste fem tycker jag är:

Att stimulera debatt kring insamlingspolicies och praktiker, och samlingarnas roll nu och i framtiden.

Att stimulera och utveckla samtidsdokumentation.

Att utgöra ett forum för att göra nya tolkningar av de samlingar som finns.

Debattera gallring och samlingars rörlighet.

Att stimulera nytänkande kring deltagande och dialog med vår "audience".

Vi fick också tillfälle att titta litegrann bakom kulisserna på Iziko. Det hade jag velat göra mycket mera men tiden var knapp. Men jag fick glimtar av en marinärkeologs arbete, en visning av en utställning om ett museiarkiv, samt ett besök i ett magasin med lådor med arkeologiska fynd i.

Den sista konferensdagen besökte konferensdeltagarna Robben Island tillsammans med alla andra turister, vilket var både bra och dåligt. Vi fick på det viset uppleva vad som erbjuds turister men vi fick inte träffa och än mindre prata med kollegor från Robben Island Museum. En sak som förvånade oss var att guiderna inte alls var allvariga hela tiden. Tvärtom så skämtade de och skrattade. Detta måste vara en slags policy som de har.

Byggnaderna verkar välskötta och det gör det lite svårt att få en känsla för hur det var under de tider då ön var ett fängelse. Det finns inte så många föremål kvar men tomheten blir också en effekt. Av ensamhet och desperation. Guiderna var bra, en del är före detta politiska fångar. När man tänker på museets framtid om låt oss säga tjugo, trettio år, kanske vi då finner inspelade minnesberättelser, filmer och ljud på museet, ungefär som det i dag är upplagt i Anne Franks hus i Amsterdam.

Jag blev lite förvånad över att Mandela inte var så närvarande som jag trodde han skulle vara. Det var inte förrän i shopen med souvenirer, som jag hittade ett hörn där man visade (och sålde) filmer med honom.

Jag tycker det är mycket intressant att ön använts som ett ställe för politiska fångar ända sedan 1650-talet. De första fångarna var motståndsmän från Kapregionen som protesterade mot holländska kompaniets kolonisation. Under 1700-talet förvisades inhemska politiska ledare från holländska kolonier i Sydostasien till Robben Island. Därmed är alltså ön en symbol för anti-imperialistisk kamp under flera århundraden. Jag hade velat höra mera om det under besöket.

På båten tillbaka slogs jag av likheten mellan Robben Island och Liberty Island utanför New York där Frihetsgudinnan står. Båda öarna ligger nära en storstad och nås efter en kort färd på Atlanten. Det kommer många turister dit som under en kort vistelse får en upplevelse av två olika symboler för hopp om en bättre värld.

När vi från vår COMCOL-grupp (COMCOL = kommittén för insamling och utveckling av samlingar inom ICOM), nästa dag åt frukost på vårt hotell, såg vi en mycket kritisk artikel om Robben Island i Sunday Times, skriven av journalisten Fred Khumelo. Han hade nyligen besökt ön och skrev om att personalen inte hade hittat nycklar till olika ställen och att många föremål hade varit försvunna. Han skrev också "One is left hungry for images of how Mandela would have endured the 18 years he spent in this place." Han tyckte inte att stället är värt att kallas för museum och att det borde stängas för att inte orsaka före detta fångar smärta.

Några dagar senare fick han svar från Dr Olusegun Morakinyo, Academic Coorinator African Program in Museum and Heritage Studies, Robben Island Museum, University of the Western Cape. Han skrev:

"Yes RIM as an organization is at present not in the best position that it can be, but anyone who knows anything about heritage conservation and the unique history of RIM since its inception in 1997, will never suggest let alone decreed as Khumalo has done that RIM should be shut down. RIM as an organization never had a structured executive body for the first seven years of its existence and the present executive of the institution was the first full tenured executive since 2008.

If Khumalo had bothered to consult the current executive of RIM, they would have explained the challenges and prospects of conservation management of the Island and the article will be balanced... Khumalo claimed that RIM is sold as a Museum but it is not a Museum. What he misses is that RIM is a Museum of a special kind. It suffice here to quote Clifford Shearing and Michael Kempa who argued that the "Robben Island Museum is a site for the preservation and exhibition of objects thought to be of lasting value, but also a site designed to promote a hope sensibility; it is also more than that. It belongs to a class that we might think of as 'governance museums'. That is, museums that are concerned with promoting sensibilities rather than with simply exhibiting valued objects. In these museums, the exhibits are intentional vehicles for shaping consciousnesses."

Återstående tid ägnade jag framförallt åt besök på Kapstadens många fina museer. Slave Lodge är ett av dem, ett museum som kommit till efter apartheid och som berättar om slaveriets historia på denna plats på ett mycket bra sätt. I denna byggnad förvarades en gång många slavar. Jag var på Bo-Kaap museum som handlar om den muslimska befolkningens historia och som samtidigt är ett communitycenter. Jag var på Izikos filal i Waterfront, ett maritimt center med utställningar och researchcenter. South Africa National Gallery är ett konstmuseum, just nu med en stor utställning från ett "Community arts project" på 1980- och 1990-talen. Jag var på besök i kåkstad, på Godahoppssudden (ett stort ögonblick för mig), på vingården Constantia med museum (gården var under en längre period på 1700-talet ägd av svensken Olof Berg född i Göteborg), med mera. En lyckad resa och en lyckad konferens.